

२०६८ सालको पुरस्कार जगदम्बा-श्रीद्वारा सम्मानित संशोधन मण्डलको उद्गार

आदरणीय सभापतिज्यू, सम्मान्य प्रमुख अतिथिज्यू, मदन पुरस्कार गुठीका सदस्यहरू, मदन पुरस्कार विजेताज्यू, उपस्थित विद्वान् विदुषीहरू !

आज यहाँ 'जगदम्बा-श्री पुरस्कार' संशोधन मण्डलको तर्फबाट थापन आउँदा मलाई २५ वर्ष अगाडिको घटनाको सम्झना भइरहेछ । कुरा के भने वि.सं. २०४४ मा संशोधन मण्डलका संस्थापक पिताजी प्रा. नयराज पन्तले लिच्छवि संवत्को निर्णयको लागि मदन पुरस्कार यही पाउनुभएको थियो ।

काशीमा सिद्धान्त ज्योतिषको उच्च तहको पढाइ पढ्दापढ्दै पिताजीले आफ्नो पढाइमा अपूर्णताको अनुभव गर्नुभएको र त्यसको निराकरणको लागि आफ्नो सङ्गतमा आएका विद्यार्थीहरूद्वारा वि.सं. १८८७ देखि त्रिखण्डी पद्धतिको परीक्षा पद्धतिको ठाउँमा ग्रन्थ कण्ठस्थ गर्ने परम्परा बसाउनुभएको कुरा विद्वज्जनमा अवगतै छ । प्राचीन ढङ्गले ग्रन्थ कण्ठस्थ गरी आधुनिक पद्धतिले शोध गरी मूल सामग्रीसम्मै पुगी प्रामाणिक ढङ्गले निर्णय गर्न सक्ने विद्वद्मण्डली खडा गर्ने उद्देश्यले उहाँले काम थाल्नुभएको थियो । २००७ सालको परिवर्तपछि प्रकाशन गर्ने स्वतन्त्रता मिलेकाले यस पद्धतिद्वारा वि.सं. २००८ आश्विन ५ गते पहिलो इतिहास-संशोधनको प्रकाशन भयो । यसरी अहिले ६० वर्ष पुगेर ६१ वर्षमा यो पद्धति चलिरहेको छ । संस्कृतका विभिन्न विषयको पुनरुद्धार गर्न शुरू गरिएको यस पद्धतिले सिद्धान्त ज्योतिष, व्याकरण आदि क्षेत्रमा केही काम गरे पनि इतिहास सम्बन्धी काम धेरै गरेकाले यसले इतिहास-संशोधन मण्डलको नाम पनि पाउँदै

गयो। वि.सं. २०१८ मा अभिलेख-सङ्ग्रहको प्रकाशनको साथै संस्थागत रूपमा संशोधन मण्डलको नामबाट यस पद्धतिले काम गर्न थाल्यो र वि.सं. २०२१ देखि इतिहासप्रधान त्रैमासिक पत्रिका पूर्णिमाको प्रकाशन शुरू भयो।

अहिलेसम्म १३५ अङ्क प्रकाशित भएको पूर्णिमा पत्रिकाको यात्रा जारी छ। संशोधन मण्डलको नामले धेरैले यसलाई अरूको खण्डन गर्ने भन्ने मात्र बुझेका छन्। तर संशोधन शब्दले अन्वेषणलाई बुझाउने हुनाले यो अन्वेषण मण्डलको रूपमा स्थापित संस्था हो भनेर बुझ्नुपर्छ।

हाम्रो देशमा विद्याका विभिन्न क्षेत्रका विशेषज्ञहरू भए तापनि यहाँका विद्वान्हरूभन्दा बाहिरका विद्वान्हरू बढी जान्ने हुनाले गुरुकिल्ली विदेशी विद्वान्हरूकै हातमा रहेको कुरा हामी सबैले अनुभव गर्दै आएको हो। वि.सं. १८३७ मा भारतका भगवानलाल इन्द्रजीले नेपालका २३ वटा उत्कीर्ण लेख छापेर प्रामाणिक सामग्रीको आधारमा इतिहास लेख्ने परम्परा शुरू गरे। त्यसलाई बेलायतका सेसिल बेण्डल र फ्रान्सका सिल्भी लेभीले अधि बढाए। यताबाट नेपालको इतिहासको खोजीमा विदेशीहरूकै वर्चस्व त्यस बेलासम्म रहेको छर्लङ्ग हुन्छ।

प्रा. नयराज पन्तले चलाउनुभएको पद्धतिद्वारा भने यसमा तात्त्विक परिवर्तन आयो। अभिलेख पढी तिनको अर्थ तथा व्याख्या गर्ने काममा विदेशी विद्वान्हरूभन्दा संशोधन मण्डल परम्परामा दीक्षितहरू बढी प्रामाणिक ठहरिन थाले। विदेशी विद्वान्हरूले पनि यसको अनुभव नगरेका होइनन्। संशोधन मण्डलको पद्धतिले विधाको सानै क्षेत्रमा भए पनि विदेशीहरूलाई गुरु नमानी बरु विदेशीहरूले नेपालीहरूलाई गुरु मान्नुपर्ने अवस्था आयो र यो नेपालको लागि गौरवको कुरा हुनगयो। यसो भए पनि देश, काल र परिस्थिति क्रमशः प्रतिकूल हुँदै जानु र त्यसमा पनि मुख्यतया हामीहरू जो यस काममा लागेका थियौं,

उनीहरूको कमजोरीले यसले शीघ्रिन पाएन र अहिले यो पद्धति मुख्यतया पूर्णिमाको प्रकाशनमा नै सीमित छ । यस पद्धतिलाई जोगाउनेतिर समयमा सम्बद्ध सबैको यथोचित ध्यान गएको भए यसले संस्कृत विषयसँग सम्बद्ध केही कुरामा नेपाललाई आत्मनिर्भर बनाउँथ्यो र सबै विषयमा दैन्य भोग्दै आएका हतभाग्य हामी नेपालीहरूले केही विषयमा भने शिर ठाडो पारेर हिँड्ने अवस्था हुन्थ्यो । यसो हुन सकेन तापनि 'जगदम्बा-श्री पुरस्कार'को सम्मानले संशोधन मण्डलको नामै नसुनेका तथा पहिले सुनेर पनि क्रमशः विर्सिसकेकामा संशोधन मण्डलप्रति चाख बढाउनुको साथै हामीलाई पनि पूर्णिमा आदिको प्रकाशनमा केही सजिलो हुने भएकाले पुरस्कारको लागि योग्य सम्झेकोमा मदन पुरस्कार गुठीलाई धन्यवाद दिन्छौं ।

वि.सं. २०१८ मा गल्लीमा फ्याँकिएका कसिङ्गर, वि.सं. २०१८ मा इतिहास-संशोधनको प्रमाण-प्रमेय तथा वि.सं. २०२५, २०२८ मा श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश (१-५ खण्ड), संशोधन मण्डलले तयार गरेका यी ३ पुस्तक जगदम्बा प्रकाशनद्वारा प्रकाशित गरिदिएर मदन पुरस्कार गुठीले शुरूदेखि नै यस पद्धतिमा सहयोग गरेको हो । पूर्णिमा प्रकाश गर्दा कहिले मासिक रु. ४००/-, कहिले रु. ५००/- र कहिले रु. १०००/- को दरले मदन पुरस्कार गुठीले सहयोग गर्दै आएको कुरा यस प्रसङ्गमा स्मरणीय छ । मदन पुरस्कार गुठीको संशोधन-मण्डल पद्धतिप्रतिको त्यही सद्भावनाको माथिल्लो खालको कडीको रूपमा यस 'जगदम्बा-श्री पुरस्कार'लाई संशोधन मण्डलले ठानेको छ र त्यसको लागि मदन पुरस्कार गुठीप्रति पुनः कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा आदरणीय सभापति लगायत यहाँ उपस्थित सबैलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दै आफ्नो वक्तव्य यही टुङ्ग्याउँछु ।

१०-७